

Rio Tinto je u julu najavio da će uložiti 2,4 milijarde dolara u projekat u dolini Jadra u Zapadnoj Srbiji, iznad planina Cer i Gučevo, u izgradnju kako kažu najvećeg rudnika litijuma u Evropi i jednog od najvećeg rudnika litijuma na svetu. Ovim projektom bavio se i britanski "Gardijan" koji u svom tekstu navodi da meštani doline Jadra strahuju od ekološke katastrofe, a da se na istovremeno na televiziji prikazuje reklamni spot koji Rio Tinto predstavlja kao ekološkog spasioca i bastion transparentnosti.

Tokom istorije duge 150 godina, kompanija Rio Tinto ostvarila je profit od 10,4 milijarde dolara tokom 2020. godine, suočavala se sa optužbama za korupciju, degradaciju životne sredine i kršenje ljudskih prava.

Sajmon Trot, izvršni direktor kompanije Rio Tinto za rude gvožđa, priznao je ranije ove godine da kompanija „nije ponosna na svoju istoriju“ u svom rudniku Marando u Zapadnoj Australiji, gde je stotine drevnih artefakata bačeno na deponiju smeća. Ovog leta, kompanija je pristala da finansira „procenu uticaja na životnu sredinu i ljudska prava“ svog bivšeg rudnika bakra i zlata u Panguni, u Papui Novoj Gvineji, gde se tvrdi da je bačeno milijardu tona rudničkog otpada koji nastavlja da proizvodi katastrofalnu štetu.

To je veoma problematična prošlost. Jedan kritičar je rekao da se Rio Tinto može posmatrati kao „poster za korporativne malverzacije“. Ali za rukovodstvo Rio Tinta budućnost je takođe razlog za zabrinutost uprkos trenutnom velikom profitu. Cena gvozdene rude je pod pritiskom masovne kineske proizvodnje, a tu su i kritike zbog upravljanja rudnikom bakra u Mongoliji.

Kompanija procenjuje sada da će tokom očekivanog veka rada rudnika u Srbiji, oko 40 godina, proizvesti 2,3 miliona tona litijum karbonata za baterije, minerala koji je kritičan za velike baterije za električna vozila i skladištenje obnovljive energije i 160.000 tona borne kiseline godišnje, neophodne za opremu za obnovljivu energiju kao što su solarni paneli i turbine za vetrove.

Rio Tinto se može „pohvaliti“ da će ga rudnik učiniti jednim od deset najvećih proizvođača litijuma na svetu i mogao bi da proizvede dovoljno za više od milion električnih automobila godišnje. Očekuje da će godišnja prodaja automobila skočiti sa 1,2 miliona vozila u 2017. godini na najmanje 23 miliona 2030. godine, prema Međunarodnoj agenciji za energiju. EU sa kojom Srbija ima sporazum o pridruživanju koji olakšava trgovinu i regionalno finansiranje, uvozi sav svoj litijum za baterije izvan Evrope. Počeli su pregovori o snabdevanju vodećih nemačkih proizvođača automobila. Projekt Rio Tinta uzima sve više maha, ali uznemireni i gnevni aktivisti, uključujući hiljade demonstranata koji su poslednjih meseci izašli na ulice srpskih gradova Loznice i Beograda, kažu da su svedoci katastrofe

koja se odvija u „žitnici“ zemlje, odgovorne za oko petinu ukupnog broja poljoprivredne proizvodnje.

Litijum slučajno otkriven pre 17 godina

Prošlo je 17 godina otkako su geolozi Rio Tinta slučajno otkrili litijum, u jednoj od dve bušotine na polju kukuruza u dolini Jadra. Tim je tražio borate, koji se koriste u đubrivu i građevinskom materijalu, ali je pronašao nešto neočekivano: borate i litijum u jednom mineralu, kombinacija koja će dobiti ime jadarit, po imenu dolini, piše Gardijan.

Marijana Petković (47), učiteljica, koja sa suprogom i dve ćerke živi u Gornjim Nedeljicama, jednom od devet sela koja će biti najviše pogođena rudnikom. Seća se dana kada su stigli iz Rio Tinta.

„Uzimali su uzorke i bili su tu sve vreme. Upoznali smo ih, zvali na kafu, ručak, za praznike i događaje - bili su Srbi. Tada su pričali o malom rudniku, 20 hektara i da nikada nećemo ni znati da je ovde“, rekla je.

Tokom narednih godina Rio Tinto je počeo da daje donacije u lokalne svrhe.

„Posle godinu, dve, rudnik će odjednom biti 80 hektara. Onda smo u septembru prošle godine, dobili pisma u kojima nam je rečeno da je naše zemljište preinačeno iz poljoprivrednog u građevinsko. Sećam se da me je prijateljica pozvala u svoju kuću gde je grupu žena pitala gospođa iz Rio Tinta šta želimo od rudnika, koje mogućnosti bi nas zanimale... Bili smo idioti, nismo obratili pažnju“, rekla je ona.

Prema prostrornom planu koji je Vlada Srbije objavila u martu, zona opasnosti od sleganja prostiraće se na 850 hektara, veličine veće od 1.000 fudbalskih terena.

Rudnik će se nalaziti na površini od nešto više od 200 hektara na obali reke Korenita, pritoke Jadra, a više stotina hektara biće izdvojeno sa deponija otpada i novu saobraćajnu infrastrukturu. Godine 2014. poplava Korenita je dovela do prelivanja brane u zatvoren rudnik uglja, izlivajući otrovni materijal preko poljoprivrednog zemljišta. Rio Tinto kaže da planira da pretvori tečni otpad iz rudnika u suve „kolače“ kako bi bio bezbedniji za skladištenje.

Rudnik će podrazumevati preseljenje 81 domaćinstva, dobrovoljno ili nekog drugog, i kupovinu njiva od 293 zemljoposjednika. Kompanija je već kupila 80 odsto zemljišta i imovine za „nečuvene sume“, koje u nekim slučajevima iznose stotine hiljada evra, na osnovu isplata od 470 evra po kvadratnom metru.

U selu gospođe Petrović kupljeno je 30 kuća. Znajući da je njihova imovina predodređena da bude uništena, vlasnici skidaju prozore i vrata, pa čak i krovove, ostavljajući puste prizore za one koji su se odupreli novcu Rio Tinta ili tek treba nešto da im bude ponuđeno.

U blizini predloženih radova se nalazi nekropla Paulje iz perioda 1.500-1.000 godina pre

nove ere, najveće groblje na centralnom Balkanu iz bronzanog doba. Rio Tinto je platio lokalnom muzeju arheološka iskopavanja i do sada su otkriven stotine artefakata.

„Nikada me neće otkupiti“

Zlatko Kokanović (45) veterinar, koji sa bratom obrađuje oko 32 hektara zemlje, rekao je da je odbacio pokušaje Rio Tinta da zakupi zemljište.

„Nikada me neće otkupiti - mogu samo da mi ga ukradu“, rekao je otac petoro dece.

Dobijanje litijuma u ovom području može dovesti do velike štete po životnu sredinu, stvarajući 57 miliona tona otpada tokom životnog veka rudnika, piše Gardijan. Prosečna potražnja za vodom se procenjuje na 6-18 litara u sekundi, što je oko 1,3 litara vode na svakih kilogram proizvoda.

„Ovi rudnici uglavnom se otvaraju u pustinjama upravo zbog štetnog uticaja na životnu sredinu. Ugroženi su slapovi reka Drine i Save, iz kojih se vodom snabdeva oko 2,5 miliona ljudi“, kaže prof Dragana Đorđević, šef katedre za hemiju i inženjerstvo životne sredine Univerziteta u Beogradu.

Rio Tinto međutim to poriče. Kompanija je naručila 12 ekoloških studija, a nijednu nisu stavili Gardijanu na raspolaganje. Kompanija je odbila zahteve za intervju.

Iako projekat Jadar još nema potrebne dozvole za gradnju, u Rio Tintu su uvereni da će sprsko ministarstvo životne sredine dati zeleno svetlo kada podnese svoju procenu uticaja na životnu sredinu, kasnije ove godine.

„Skoro sve vrste na ovoj lokaciji mogu se naći u Zapadnoj Srbiji ili šire. Drugim rečima, nema vrste koje ne mogu da nastave svoj život van ove teritorije, što znači da će uticaj na biodiverzitet biti minimalan“, rekao je portparol Rio Tinta o glavnom lokalitetu.

Vučić „umire od smeha“

Predsednik Srbije Aleksandar Vučić je u januaru na televiziji rekao da „umire od smeha“ zbog protesta.

„Nemamo more i prirodne resurse koji će nam doneti milione. Imamo jadarit i umirem od smeha kada čujem da ljudi protestuju zbog toga. Oni protestuju tamo dole, u Zapadnoj Srbiji, zbog Rio Tinta i kažu da će to biti katastrofa. Ne, neće. Tamo se neće dogoditi katastrofa“, rekao je.

Ćuta: Vučić misli da je Bog dok Gornje Nedeljice izgledaju kao Vukovar

Vučić je nagovestio da bi to pitanje mogao da iznese na referendum, ali Miroslav Mijatović iz nevladine organizacije „Podrinjski antikorupcijski tim“ brine da vlada revidira pravila o takvim glasanjima.

„I prethodna vlada i ova sadašnja vlada su klijentelistički prema kompaniji i prilagođavaju zakone svojim potrebama“, rekao je on.

Rio Tinto kaže da će otvoriti 2.000 radnih mesta tokom izgradnje rudnika i 1.000 dugoročnih pozicija dajući jedan odsto direktnog i četiri odsto indirektnog doprinosa BDP-u. Ali ljudima koji se bore protiv plana je teško da vide dalje od neposrednog uništenja dugogodišnje zajednice i načina života, prenosi Gardijan.

Dragan Karajčić (51) predsednik parohijalnog saveta, koji ima polja kukuruza i soje blizu mesta gde će biti deponija, rekao je da je rekord Rio Tinta bio da je „ostavio pustinje iza sebe“.

„Čak i da planiraju fabriku čokolade u ime Rio Tinta, ne bih se odrekao svoje zemlje“, rekao je on.

Ratko Ristić, profesor šumarstva, lobirao je u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti protiv rudnika Jadar, tvrdeći da je „moguća korist za Srbiju između sedam i 30 miliona evra godišnje, mogući prihod od napredne poljoprivredne delatnosti u istoj oblasti bio bi više od 80 miliona evra godišnje bez zagađenja ili izmeštanja“.

Peticija protiv rudnika ima više od 130.000 potpisa, što je oko dva odsto stanovnika Srbije. Kompanija je već morala da plati male iznose odštete zbog curenja na poljima na kojima je vršila istraživanja.

„Podrinjski antikorupcijski tim“ je podneo Osnovnom javnom tužilaštvu u Loznici krivičnu prijavu protiv kompanije Rio Tinto, osnovane u Srbiji kao Rio Sava Eksplorejšn, tvrdeći da je postupio suprotno svojim istraživačkim dozvolama nezakonitim odlaganjem otpada, te da su kamioni prelazili preko slabih mostova.

Rio Tinto tvrdi da nije kontaktiran u vezi sa ovim tvrdnjama, a nadležni organi su potvrdili da su aktivnosti Rio Sava Eksplorejšena u skladu sa važećim zakonodavstvom.

Izvor: nova.rs